

Шуманевська Крістіна Анатоліївна,
здобувач вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права
та прав людини НАВС, кандидат
юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У складний період воєнних випробувань однією з найгостріших проблем для України є доля людей, які змушені були покинути свої домівки через бойові дії та гуманітарну катастрофу на тимчасово окупованих територіях. Особливо важливим у цій ситуації є офіційне визнання їхнього статусу як внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє надати необхідну державну підтримку та гарантії.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Забороняється дискримінація внутрішньо переміщених осіб під час здійснення ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони внутрішньо переміщені особи. Водночас, законодавство встановлює низку спеціальних прав і обов'язків для внутрішньо переміщених осіб. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Для внутрішньо переміщених осіб також передбачені пільги які можуть допомогти адаптуватися у новому місці після переїзду із зони бойових дій або тимчасово окупованої території, а саме:

1. Взята на облік ВПО, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури є дуже важливим пунктом, оскільки під час вимушеного переїзду люди часто втрачають документи або не мають можливості їх взяти. Це дозволяє швидше отримати соціальну підтримку та почати пошук роботи на новому місці.

2. Припинення самозайнятості ВПО здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за

місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі Державної міграційної служби України, на підставі довідки про взяття на облік ВПО – це також суттєва підтримка, адже багато підприємців були змушені закрити свій бізнес через війну. Відсутність бюрократичних перепон у цьому процесі допомагає людям швидше адаптуватися до нових умов.

3. Взята на облік ВПО має право на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, на одержання реабілітаційних послуг відповідно до законодавства за місцем проживання. Забезпечення засобами реабілітації особливо актуальне, враховуючи, що серед ВПО є люди з інвалідністю та ті, хто отримав травми внаслідок бойових дій. Можливість отримати такі послуги за місцем проживання спрощує доступ до необхідної допомоги.

4. Заходи щодо забезпечення прийому, проїзду, розміщення та облаштування вимушених переселенців є видатковими зобов'язаннями України та органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції щодо забезпечення соціальних прав і гарантій громадян України.

Це не вичерпний перелік пільг, передбачених Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1].

ВПО має два шляхи отримання статусу безробітного та відповідної допомоги:

1. Якщо особа вже звільнилася, але не має підтверджуючих документів про звільнення чи трудовий стаж - вона може зареєструватися як безробітна за спрощеною процедурою та отримувати всі належні виплати й соціальні послуги.

2. Якщо особа формально ще працює на окупованій території чи в зоні бойових дій і не мала змоги звільнитися стандартним шляхом - вона має право:

- Припинити трудовий договір в односторонньому порядку
- Подати відповідну заяву до центру зайнятості за новим місцем проживання
- Після цього отримати статус безробітного та всі передбачені виплати й послуги.

Це значно спрощує процедуру отримання допомоги для ВПО, які були змушені екстрено покинути місце роботи. У разі якщо на місце звільненого працівника працює зареєстрований безробітний з числа внутрішньо переміщених осіб, виплата компенсації продовжується до закінчення встановленого строку збереження гарантій зайнятості з урахуванням положень ч.3 ст. 26 Кодексу законів про працю України. Датою припинення трудового договору є день, наступний за днем подання такої заяви. Центр зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи у день припинення трудового договору повідомляє про це: роботодавця (будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними); територіальний орган Пенсійного фонду України; територіальний орган Державної податкової служби.

Взята на облік внутрішньо переміщена особа, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий

стаж допомога по безробіттю таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття. Припинення самозайнятості внутрішньо переміщеної особи здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [2].

Гарантії ВПО у сфері соціального страхування на випадок безробіття:

- допомога по безробіттю призначається з першого дня надання статусу безробітного;

- виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого відвідування безробітним, який перебуває на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії, територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, за умови підтвердження безробітним наміру перебування у статусі безробітного будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними, не рідше ніж один раз на 30 календарних днів;

- призначення допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам або особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться бойові дії та які не мають документів про страховий стаж, трудову діяльність, заробітну плату, здійснюється на підставі відомостей: Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування; інформаційній системі Державної міграційної служби України та Міністерства внутрішніх справ України; Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб. Порядок надання допомоги по безробіттю врегульовано Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [3].

Пропозиції щодо вдосконалення правового статусу ВПО:

1. Спрощення адміністративних процедур:
 - ✓ остаточне скасування вимоги особистої присутності для оформлення статусу;
 - ✓ повна цифровізація процесів реєстрації та підтвердження статусу ВПО;
 - ✓ уніфікація документів для ВПО;
2. Розширення соціальних гарантій:
 - ✓ збільшення розміру допомоги по безробіттю;
 - ✓ впровадження додаткових програм професійної перепідготовки;
 - ✓ створення спеціальних житлових програм для ВПО;
3. Трудові гарантії:
 - ✓ квотування робочих місць для ВПО;
 - ✓ запровадження податкових пільг для роботодавців, що наймають ВПО;

✓ розширення механізмів мікрокредитування для підприємців-ВПО;

У результаті дослідження питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану можна дійти наступних висновків. Проблема внутрішнього переміщення населення стала одним із найбільших викликів для України під час воєнного стану. Правовий статус ВПО чітко регламентований законодавством, яке визначає їх як громадян України, іноземців або осіб без громадянства, що були змушені покинути місце постійного проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію чи інші надзвичайні ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

2. Кодекс законів про працю України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 18.11.2024).